

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علوم اجتماعی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه شناسی

**ارائه الگویی نوین برای سنجش دموکراسی
با توجه به انتقادات وارد بر الگوهای موجود**

استاد راهنما:

دکتر وحید قاسمی

استاد مشاور:

دکتر عباس حاتمی

پژوهشگر:

بدری برنگی

شهریور ماه ۱۳۸۹

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه علوم اجتماعی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی — جامعه شناسی
خانم بدری بوندگی

تحت عنوان

ارائه الگویی نوین برای سنجش دموکراسی
با توجه به انتقادات وارد بر الگوهای موجود

در تاریخ ۸۹/۶/۱ توسط هیات داوران زیر بررسی و با درجه خیلی خوب به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر وحید قاسمی با مرتبه علمی استادیار امضا

۲- استاد مشاور پایان نامه دکتر عباس حاتمی با مرتبه علمی استادیار امضا

۳- استاد داور داخل گروه دکتر ثریا معمار با مرتبه علمی استادیار امضا

۴- استاد داور خارج از گروه دکتر حسین مسعودنیا با مرتبه علمی استادیار امضا

امضای مدیر گروه

دکتر علی ربانی

تقدیر و تشکر

با حمد و سپاس پروردگار مَنان، از پدر و مادر با ایمانم که همواره مرا در فراگیری علم و دانش، مددکار و مشوق بوده اند، متشکر و ممنونم. در تمامی انجام مراحل این تحقیق از راهنمایی ها و حمایت های جناب آقای دکتر وحید قاسمی بهره مند شدم، امیدوارم نهایت سپاس اینجانب را پذیرا باشند. همچنین از مشاوره ی آقای دکتر عباس حاتمی در انجام این کار، سپاسگزار و ممنونم. بر خود لازم می دانم که از پروفسور دیوید آرمسترانگ و پروفسور آنتونیو چیباب که در معرفی تعدادی از منابع، یاری گر حقیر بودند، تشکر و قدردانی نمایم. همچنین از آقای کامران ربیعی و خانم زهرا امیری اسفرجانی که در بخش هایی از این تحقیق مرا یاری رساندند، سپاسگزار و ممنونم.

بدری برندگی

تابستان ۱۳۸۹

تقدیر به

مهدی خلیفه قلی

و خون پاکش

و همه ی جان باختگان راه وطن

چکیده

سؤال اصلی که در این رساله به دنبال پاسخ آن بودیم، این است که چه الگوی نوینی را می توان برای سنجش دموکراسی ارائه داد. سنجش دموکراسی فرآیندی در جهت کمی سازی دموکراسی است. محقق درصدد است که ضمن شناخت دقیق الگوها و شاخص های سنجش دموکراسی و با به کار گیری نگاهی انتقادی با الهام از کلیه مطالعات و نظریاتی که در این زمینه پرداخته شده اند، نقاط ضعف و قوت شاخص ها و الگوهای موجود را مورد ارزیابی قرار داده و در نهایت، با توجه به شاخص های مناسب تر و دقیق تر، تا حد امکان، الگویی نوین برای سنجش دموکراسی ارائه دهد.

با توجه به ماهیت مسئله مورد مطالعه، تشخیص داده شد که با روش توصیفی-تحلیلی، بهتر می توان به سؤالات تحقیق پاسخ گفت و از داده های متنوع تری اعم از کمی و کیفی در جهت انجام تحقیق استفاده کرد. لذا از روش اسنادی و کتابخانه ای و کلیه منابع فارسی و لاتین و پایگاه های اینترنتی برای کسب اطلاعات، استفاده شد. تحقیق حاضر کار خود را در سطح توصیف آغاز می کند و می کوشد به سطح تحلیل و نقد و سپس به سطح تجویز برسد. برای این که الگوی نوین محقق از پشتوانه ی نظری برخوردار بوده و صرفاً ساخته ی ذهن نباشد، از مدل های چهارگانه ی هلد و نظریه ی دایاموند و لیپست استفاده گردید. با توجه به روند ارائه ی الگوی سنجش از دیدگاه مانک و ورکولین، سه گام مفهوم سازی، سنجش و جمع نمره طی شد. در قسمت مفهوم سازی، محقق پنج شاخص را برای سنجش دموکراسی پیشنهاد می دهد که عبارتند از انتخابات، مشارکت سیاسی، آزادی های سیاسی و مدنی، حاکمیت قانون و رفاه اقتصادی. در گام سنجش و جمع نمره، محقق دو رویکرد داده محور و کارشناس محور را پیشنهاد می دهد که با توجه به نمره ی بارهای عاملی در رگرسیون چندگانه انجام می شود. نمرات نهایی دموکراسی در الگوی نوین محقق بر اساس قاعده ی مجموع وزنی به دست می آید.

واژگان کلیدی: دموکراسی، سنجش دموکراسی، الگوی سنجش دموکراسی، شاخص های عینی دموکراسی، شاخص های ذهنی دموکراسی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ح	پیشگفتار
فصل اول: کلیات تحقیق	
۱-۱	تبیین مسئله ی پژوهشی و اهمیت آن
۲-۱	اهداف تحقیق
۳-۱	سؤالات تحقیق
۴-۱	روش تحقیق و مراحل آن
۵-۱	پیشینه پژوهشی
۱-۵-۱	پیشینه داخلی تحقیق
۲-۵-۱	پیشینه خارجی تحقیق
۶-۱	کلید واژه ها
فصل دوم: ادبیات تحقیق	
۱۳	مقدمه
۱-۲	تعریف دموکراسی
۲-۲	پیشینه تاریخی دموکراسی
۳-۲	سنجش دموکراسی
۴-۲	چارچوب سنجش دموکراسی
۱-۴-۲	مفهوم سازی
۲-۴-۲	سنجش
۳-۴-۲	جمع نمره
۵-۲	الگوهای سنجش دموکراسی
۱-۵-۲	الگوی کانون آزادی
۲-۵-۲	الگوی پویایی
۳-۵-۲	الگوی پلیارشی دال
۴-۵-۲	الگوی آلوارز، چیباب، لیمونگی و پرزوسکی
۵-۵-۲	الگوی بولن
۶-۵-۲	شاخص تغییر رژیم سیاسی گاسیروسکی
۷-۵-۲	الگوی هادنیوس

عنوان	صفحه
۸-۵-۲- الگوی ونهانن	۵۸
۹-۵-۲- شاخص آرات	۶۰
۱۰-۵-۲- شاخص دموکراسی هوشمندی اقتصاددان	۶۱
۱۱-۵-۲- الگوی گشایش دموکراسی مولر	۶۶
۱۲-۵-۲- شاخص پلیارشی کوپیچ و رینیک	۶۷
۱۳-۵-۲- الگوی دموکراسی و دیکتاتوری چیباب و همکارانش	۶۷
جمع بندی	۶۸

فصل سوم: چارچوب نظری تحقیق

مقدمه	۷۰
۱-۳- نظریه نخبه گرایی- رقابتی شومپتر	۷۰
۲-۳- نظریه کثرت گرایی رقابتی دال	۷۲
۳-۳- نظریه نئولیبرال هایک	۷۴
۴-۳- نظریه چپ جدید پولانزاس	۷۵
۵-۳- نظریه لیپست	۷۶
۶-۳- نظریه دایاموند	۷۶
جمع بندی	۷۷

فصل چهارم: ارزیابی و نقد نظری الگوهای سنجش دموکراسی

مقدمه	۷۹
۱-۴- ارزیابی شاخص های عینی دموکراسی	۸۰
۱-۱-۴- انتخابات	۸۰
۲-۱-۴- مشارکت سیاسی	۸۳
۳-۱-۴- قاعده ی اکثریت و حاکمیت مردمی	۸۷
۲-۴- ارزیابی شاخص های ذهنی دموکراسی	۹۰
۱-۲-۴- آزادی ها	۹۱
۲-۲-۴- حقوق بشر	۹۶
۳-۲-۴- تساهل و مدارا	۹۹
۴-۲-۴- وجود جامعه مدنی	۱۰۰
۵-۲-۴- برابری سیاسی	۱۰۱

صفحه	عنوان
۱۰۲	جمع بندی
فصل پنجم: ارزیابی و نقد روشی الگوهای سنجش دموکراسی	
۱۰۳	مقدمه
۱۰۴	۱-۵- همبستگی
۱۰۷	۲-۵- خطای اندازه گیری
۱۱۰	۳-۵- مفهوم سازی
۱۱۷	۴-۵- سنجش
۱۱۹	۵-۵- مجموع نمره
۱۲۵	۶-۵- اعتبار و قابلیت اعتماد
۱۳۴	۷-۵- مدل سازی معادله ساختاری
۱۳۷	۸-۵- نمرات آستانه ی دموکراسی
۱۳۸	جمع بندی
فصل ششم: نتیجه گیری و ارائه الگوی نوین	
۱۳۹	مقدمه
۱۴۰	۱-۶- مفهوم سازی
۱۴۲	۱-۱-۶- انتخابات آزاد، منصفانه و رقابتی
۱۴۷	۲-۱-۶- مشارکت سیاسی
۱۵۱	۳-۱-۶- آزادی های مدنی و سیاسی
۱۵۴	۴-۱-۶- حکومت قانون
۱۵۶	۵-۱-۶- رفاه اقتصادی
۱۶۰	۲-۶- سنجش و جمع نمره
۱۶۵	۱-۲-۶- رویکرد داده محور
۱۶۹	۲-۲-۶- رویکرد کارشناس محور
۱۷۱	۳-۶- اعتبار و قابلیت اعتماد و خطای اندازه گیری در الگوی نوین
۱۷۳	منابع و مآخذ

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
۲۷	شکل ۱-۲- ساختار منطقی مفاهیم
۳۲	شکل ۲-۲- انتخاب قواعد تراکم
۵۲	شکل ۳-۲- طیف محدودیت های قوه مجریه
۵۷	شکل ۴-۲- مدل اندازه گیری دموکراسی بولن
۱۳۵	شکل ۱-۵- مدل اندازه گیری دموکراسی بولن
۱۴۲	شکل ۱-۶- مدل نظری دموکراسی
۱۴۶	شکل ۲-۶- مدل پیشنهادی محقق برای سنجش شاخص انتخابات
۱۵۰	شکل ۳-۶- مدل پیشنهادی محقق برای سنجش شاخص مشارکت سیاسی
۱۵۳	شکل ۴-۶- مدل پیشنهادی محقق برای شاخص آزادی های سیاسی و مدنی
۱۵۶	شکل ۵-۶- مدل پیشنهادی محقق برای شاخص حاکمیت قانون
۱۵۸	شکل ۶-۶- مدل پیشنهادی محقق برای شاخص رفاه اقتصادی
۱۵۹	شکل ۷-۶- مدل پیشنهادی محقق
۱۶۱	شکل ۸-۶- مدل عاملی تأییدی شاخص انتخابات
۱۶۲	شکل ۹-۶- مدل عاملی تأییدی شاخص مشارکت سیاسی
۱۶۳	شکل ۱۰-۶- مدل عاملی تأییدی شاخص آزادی های سیاسی و مدنی
۱۶۴	شکل ۱۱-۶- مدل عاملی تأییدی شاخص حاکمیت قانون
۱۶۴	شکل ۱۲-۶- مدل عاملی تأییدی شاخص رفاه اقتصادی
۱۶۷	شکل ۱۳-۶- مدل مسیر برای یک مدل با دو متغیر و یک عامل مشترک

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان
۵	جدول ۱-۱- سطوح روشی به کار گرفته شده در هر فصل تحقیق
۹	جدول ۲-۱- روابط همبستگی میان الگوهای سنجش دموکراسی
۱۷	جدول ۱-۲- تعاریف دموکراسی
۱۹	جدول ۲-۲- روند تاریخی دموکراسی
۲۴	جدول ۳-۲- چارچوب مانک و ورکولین برای ساخت و ارزیابی مجموعه های داده ها
۳۵	جدول ۴-۲- سؤالات حقوق سیاسی
۳۶	جدول ۵-۲- سؤالات آزادی های مدنی
۳۷	جدول ۶-۲- مقوله های سنجش پیمایش "ملل در گذار" کانون آزادی
۳۸	جدول ۷-۲- سؤالات اداره دموکراتیک ملی
۳۹	جدول ۸-۲- سؤالات اداره دموکراتیک محلی
۴۱	جدول ۹-۲- سؤالات جامعه مدنی
۴۲	جدول ۱۰-۲- سؤالات فرآیند انتخاباتی
۴۳	جدول ۱۱-۲- سؤالات رسانه های مستقل
۴۳	جدول ۱۲-۲- سؤالات چارچوب قضایی
۴۴	جدول ۱۳-۲- سؤالات فساد
۴۶	جدول ۱۴-۲- انواع نظام سیاسی با توجه به نمره دموکراسی کانون آزادی
۵۱	جدول ۱۵-۲- خرده مؤلفه های شاخص پولیتی
۵۲	جدول ۱۶-۲- محدودیت های قوه مجریه بر اساس شاخص پولیتی
۵۳	جدول ۱۷-۲- معیارهای نظام دموکراتیک از نظر دال
۶۱	جدول ۱۸-۲- دسته بندی جوامع در شاخص هوشمندی اقتصاددان ککیس
۶۲	جدول ۱۹-۲- برآوردگرهای مقوله فرهنگ سیاسی دموکراتیک
۶۲	جدول ۲۰-۲- برآوردگرهای مقوله فرآیند انتخاباتی و تکثر گرایی
۶۳	جدول ۲۱-۲- برآوردگرهای مقوله مشارکت سیاسی
۶۴	جدول ۲۲-۲- برآوردگرهای مقوله عملکرد دولت
۶۵	جدول ۲۳-۲- برآوردگرهای مقوله آزادی های مدنی
۶۹	جدول ۲۴-۲- مجموعه داده های موجود سنجش دموکراسی
۷۷	جدول ۱-۳- مقایسه ی آرای چهار نظریه پرداز دموکراسی

عنوان	صفحه
جدول ۱-۴- دیدگاه های مثبت و منفی نسبت به انتخابات	۸۲
جدول ۲-۴- دیدگاه های مثبت و منفی نسبت به مشارکت سیاسی	۸۷
جدول ۳-۴- دیدگاه های مثبت و منفی نسبت به آزادی بیان	۹۵
جدول ۱-۵- بارهای مؤلفه برای مقایسه شاخص های دموکراسی	۱۰۶
جدول ۲-۵- سطوح سنجش	۱۱۱
جدول ۳-۵- ارزیابی کلی مجموعه داده های موجود دموکراسی	۱۲۴
جدول ۴-۵- شاخص های برازش الگوی بولن	۱۳۵
جدول ۵-۵- خطای عاملی روش و خطای تصادفی و اعتبار هر سنجه از مدل بولن	۱۳۶
جدول ۱-۶- شاخص ها و ابعاد سنجش دموکراسی با توجه به نظریه ها و الگوهای پیشین	۱۴۱
جدول ۲-۶- گویه های سنجش شاخص انتخابات در الگوی نوین محقق	۱۴۴
جدول ۳-۶- گویه های سنجش شاخص مشارکت سیاسی در الگوی نوین محقق	۱۴۹
جدول ۴-۶- گویه های سنجش شاخص آزادی های مدنی و سیاسی در الگوی نوین محقق	۱۵۲
جدول ۵-۶- گویه های سنجش شاخص حاکمیت قانون در الگوی نوین محقق	۱۵۵
جدول ۶-۶- گویه های سنجش شاخص رفاه اقتصادی در الگوی نوین محقق	۱۵۷
جدول ۷-۶- مثال برای شاخص انتخابات	۱۷۰
جدول ۸-۶- دامنه ی نمرات برای هر نظام سیاسی در الگوی نوین محقق	۱۷۱

جدول حروف اختصاری و مخفف ها

معنا	معادل	حرف اختصاری
الگوی پرزوسکی، آلوارز، چیاب و لیمونگی	Przeworski, Alvarez, Cheibub and Limongi	PACL
نمرات متحد شده ی دموکراسی	Unified Democracy Scores	UDS
الگوی باومن، لهوک و ماهونی	Bawman, Lehoucq and Mahoney	BLM
سنجه ی تغییر رژیم سیاسی گاسیروسکی	Political Regime Change Measure	PRC
کانون آزادی	Freedom House	FH
تحلیل تطبیقی کیفی	Qualitative Comparative Analysis	QCA
شاخص دموکراتیزاسیون ونهانن	Vanhanen Democratization Index	VDA
شاخص دموکراتیزاسیون	Index of Democratization	ID
دموکراسی - دیکتاتوری	Democracy - Dictatorship	DD
آزمون فرضیه و ارزیابی سنجه	Assuming the Hypothesis, Evaluate the Measure	AHEM
دموکراسی	DEMOCRACY	DEM
انتخابات	ELECTION	EL
مشارکت	PARTICIPATION	PAR
آزادی های سیاسی و مدنی	POLITICAL AND CIVIL FREEDOM	FRE
رفاه اقتصادی	ECONOMICAL WELFARE	WEL
حاکمیت قانون	RULE OF LAW	LOW

پیشگفتار

مفهوم دموکراسی، یکی از مباحث مهم و زیربنایی در سیاست تطبیقی و روابط بین الملل است که در علوم سیاسی و جامعه‌شناسی سیاسی به آن پرداخته شده است. دموکراسی که مفهومی کلیدی در تفکر سیاسی مدرن و علوم اجتماعی است، مسئله‌ای مهم و مرکزی است که دانشمندان با استفاده از روش‌های کمی و کیفی به مطالعه آن اقدام کرده‌اند. دموکراسی از بنیادی‌ترین مفاهیم سیاسی، از مؤلفه‌های معرف عصر جدید و از ابتدایی‌ترین شاخص‌های اثباتی هر نظام سیاسی است. گرچه انتقاداتی به آن وارد می‌شود اما به عنوان الگویی مطلوب برای بخش وسیعی از مردم مدرن شناخته می‌شود. دموکراسی، مجال ابراز عقاید را برای شهروندان فراهم می‌کند، آزادی‌های گوناگونی به آنها می‌دهد و حقوق شهروندان را رعایت می‌کند، از شهروندان در مقابل حاکمان مستبد حراست می‌کند، آنها را از حقوق سیاسی اساسی برخوردار می‌سازد و فضای بازتر آزادی را مهیا می‌کند. شهروندان در یک دموکراسی، وسایل حفظ و ارتقای مهمترین علائق شخصی‌شان را در اختیار دارند و می‌توانند در تصمیم‌گیری‌های پیرامون قوانین جامعه، مشارکت داشته باشند. آنها از خودمختاری وسیع اخلاقی برخوردارند و از فرصت‌های استثنایی برای رشد شخصی استفاده می‌کنند.

تا کنون مطالعات گسترده‌ای در زمینه‌ی سنجش دموکراسی به عنوان متغیری که به سهولت قابل سنجش نیست، انجام شده است. دانشمندان اجتماعی، دامنه‌ای از رویکردها را برای سنجش درجه‌ای که دولت‌های مدرن، دموکراتیک هستند، طراحی و اجرا کرده‌اند. تلاش‌هایی را که به منظور ارزیابی و سنجش دموکراسی اعمال شده‌اند، می‌توان به دو گروه نظری و ذهنی، عملی و عینی تقسیم کرد. هر دسته از این شاخص‌ها دارای کارکردها و کژکاردهایی است، به همین دلیل دیدگاه‌هایی مثبت و منفی در مورد آنها وجود دارد.

این رساله، شامل شش فصل است. در فصل اول، کلیات تحقیق آورده شده است. در این فصل، شرح و بیان مسئله پژوهشی، اهداف تحقیق، سؤالات تحقیق، واژگان کلیدی و روش تحقیق و پیشینه‌ی پژوهشی قابل مطالعه است. در فصل دوم، ادبیات تحقیق گنجانده شده است. در این فصل، علاوه بر معرفی دموکراسی و پیشینه‌ی آن، به چارچوب سنجش دموکراسی نیز توجه شده است. این فصل، مطالعه‌ای از الگوهای سنجش دموکراسی که تا زمان انجام تحقیق در دسترس بودند، ارائه شده است. الگوهای سنجش دموکراسی به همراه شاخص‌ها و روش‌شناسی آنها و در تعدادی از الگوها، گویه‌های سنجش دموکراسی در این فصل گنجانده شده‌اند. فصل سوم به مبانی و چارچوب نظری تحقیق اختصاص دارد که نظریات مرتبط با تحقیق، شامل مدل‌های چهارگانه‌ی هلد و چند نظریه‌ی مرتبط در حوزه‌ی سنجش دموکراسی و نیز بررسی تطبیقی این نظریه‌ها در آن قرار دارد. در فصل چهارم به بررسی و ارزیابی نظری الگوهای سنجش دموکراسی پرداخته شده است. در این فصل، شاخص‌های سنجش دموکراسی در دو بخش عینی و ذهنی دسته‌بندی شده‌اند و در هر مورد، دیدگاه‌های مثبت و منفی نسبت به آنها گردآوری شده است. فصل پنجم به ارزیابی روشی الگوهای سنجش دموکراسی اختصاص دارد. در این فصل به مباحث روشی و آماری مانند همبستگی، خطای اندازه‌گیری، اعتبار و قابلیت اعتماد پرداخته شده است. همچنین در هر مورد، ارزیابی الگوهای موجود سنجش دموکراسی هم قرار دارد. در فصل ششم، الگوی نوین محقق ارائه شده است. این الگو با توجه به فصول پیشین شامل ادبیات تحقیق، چارچوب نظری، مدل‌های چهارگانه‌ی هلد و انتقادات نظری و روشی وارد بر الگوهای پیشین

مطرح شده است. در این فصل، طریقه ی ساخت الگوی نوین، نحوه ی انتخاب برآوردگرها، قواعد کدگذاری و جمع نمره ذکر شده است.

به رغم فراوانی منابع و تلاش های شبانه روزی و راهنمایی های بی منت و بی نهایت اساتید محترم راهنما و مشاور، این رساله دارای نواقص و معایبی است که امید است در آن ها به دیده اغماض نگریسته شود. پیشنهادات و انتقادات اساتید ارجمند و دانشجویان گرامی می تواند نگارنده را در انجام گام های بعدی در پیمودن جاده ی تحقیقات علمی یاری رساند.

بدری برندگی

تابستان ۱۳۸۹

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- تبیین مسئله ی پژوهشی و اهمیت آن

امروزه دموکراسی رایج ترین نظام سیاسی است. دموکراسی مدرن در آغاز پدیده ای اروپایی و غربی بود اما در طی چندین قرن گذشته به تدریج در سرزمین های دیگر نیز گسترش یافت. البته امروزه نیز دموکراسی با همه پیشرفت هایی که داشته، نظامی عالمگیر نیست. نخستین نهادهای دموکراتیک در یونان و روم باستان پیدا شدند. همچنین نخستین اندیشه های فلسفی درباره دموکراسی از جانب فلاسفه آن سرزمین ها مطرح شد. دموکراسی یونانی، تجربه ای سیاسی بود که در سالهای ۵۰۸ تا ۳۳۸ قبل از میلاد رخ نمود. آتن بزرگترین دولت شهر یونانی و نیرومندترین دولت شهر دموکراتیک در بین دولت شهرهای یونانی بود. گرچه نظام الیگارشسی نیز امکان تشکیل مجلس برای تصمیم گیری به امور سیاسی را فراهم می آورد اما مشارکت سیاسی در آن محدود به گروهی اندک از توانگران می شد. در مقابل، دموکراسی امکان مشارکت شمار گسترده ای از شهروندان در حیات سیاسی را فراهم می کرد (بشیریه، ۱۳۸۰: ۸۲).

دموکراسی، حکومت به وسیله مردم است. این تعریفی است که بیشتر کتاب های لغت آورده اند و احتمالاً تعریفی است که با تأیید همگانی روبرو است و با ریشه شناسی اصطلاح نیز مطابقت دارد. فیلسوفان و دولتمردان باستانی این مفهوم را به صورت کاملاً سر راست به کار می بردند. به نظر شهبازی (۱۳۸۰) عبارت های کوتاهی

که ظاهراً برای تعریف دموکراسی به کار می روند، حتی اگر با استقبال عمومی مواجه شوند، مطالب را خیلی روشن نمی کنند زیرا می خواهند چیزی را که به هیچ وجه ساده نیست، بیش از حد ساده مطرح کنند. از آن جمله عبارتند از "حکومت بر پایه رضایت"، "فرمانروایی اکثریت"، "حکومت حقوق برابر برای همه"، "حاکمیت خلق". این گونه تعاریف مختصر معمولاً اشتباه نیستند لیکن نمی توانند به قلب مطلب راه یابند و هرگاه یک چنین تعاریفی را نقادانه واریسی کنیم نارسایی آنها آشکار می شود.

دانشمندان اجتماعی، دامنه ای از رویکردها را برای سنجش درجه ای که دولت های مدرن، دموکراتیک هستند، طراحی و اجرا کرده اند. تلاش هایی را که به منظور ارزیابی و سنجش دموکراسی اعمال شده اند، می توان به دو گروه نظری و ذهنی، عملی و عینی تقسیم کرد. به عقیده باس^۱ (۲۰۰۵) شاخص های عینی شامل شاخص هایی است مثل این که آیا انتخابات برای رئیس قوه مجریه و قوه مقننه وجود دارد؟ آیا تفکیک قوا تضمین شده است و آیا قوانین که حقوق فردی را تامین کند، وجود دارد؟ او دسته دیگر شاخص ها را شاخص های ذهنی می داند. به عقیده ی او شاخص های ذهنی عموماً متکی بر ارزیابی های بیرونی هستند، برای این که تعیین کنند که چه پهنه ای از انتخابات های موجود، آزاد و منصفانه اند و آیا قوانین مدافع حقوق سیاسی و آزادی های فردی اجرا می شود.

دموکراسی از بنیادی ترین مفاهیم سیاسی، از مؤلفه های معرف عصر جدید و از ابتدایی ترین شاخص های اثباتی هر نظام سیاسی است. گرچه انتقاداتی به آن وارد می شود اما به عنوان الگویی مطلوب برای بخش وسیعی از مردم مدرن شناخته می شود. دموکراسی، مجال ابراز عقاید را برای شهروندان فراهم می کند، آزادی های گوناگونی به آنها می دهد و حقوق شهروندان را رعایت می کند. از نظر دال (۱۳۷۸)، دموکراسی مزایای گوناگونی را برای شهروندانش به ارمغان می آورد. شهروندان از حقوق سیاسی اساسی برخوردار می گردند، علاوه بر آن از فضای بازتر آزادی بهره مند می شوند، به عنوان شهروند، وسایل حفظ و ارتقای مهمترین علایق شخصی شان را در اختیار خواهند داشت. همچنین می توانند در تصمیم گیری پیرامون قوانینی که در پرتو آنها زندگی خواهند کرد، مشارکت کنند.

به طور کلی، در هر علمی و برای شناخت هر پدیده اجتماعی، تعریف درست و دقیق و وجود معیارها و الگوهای مناسب برای سنجش آن، امری ضروری و تعیین کننده به نظر می رسد. در مورد دموکراسی، دشوار بودن تعریف آن به دلیل گوناگونی مفاهیم تشکیل دهنده و تعبیر و تفسیرهای متنوع تا جایی پیش رفته است که کوهن (۱۳۷۳) اذعان می دارد که در نتیجه بی بند و باری لفظی، آشفتگی فکری و حتی اندکی فریبکاری

^۱ - Bass

عمدی، اصطلاح دموکراسی تا حد زیادی معنی خود را از دست داده است. این اصطلاح که در جهان سیاست تقریباً به هر چیز اطلاق می شود، به جایی رسیده است که دیگر تقریباً هیچ معنایی ندارد. گرچه تعبیر کوهن تا حدی غلو آمیز به نظر می رسد اما باید اعتراف کرد که با وجود اهمیت دموکراسی و کارکردهای آن که در پیش گفته شد، به جز چند کار کلی، هیچ گونه تحقیق قابل توجهی در زمینه سنجش و ابزارهای اندازه گیری دموکراسی در داخل کشور انجام نگرفته است. در تعدادی از جوامع، مؤسسات و سازمان هایی از قبیل کانون آزادی^۱، بولن^۲، ونهانن^۳، پولیتی^۴، PACL^۵ با استفاده از شاخص هایی مشخص به سنجش و اندازه گیری دموکراسی در عمده کشورهای جهان می پردازند. علی رغم وجود این مؤسسات و سازمان ها، بررسی دقیق شاخص های به کار گرفته شده توسط آنها و نگاهی انتقادی به آنها، ما را در جهت به کارگیری شاخص های مناسب، با توجه به نقاط ضعف و قوت شاخص های قبلی رهنمون می سازد.

با توجه به آنچه ذکر شد، محقق درصدد است که ضمن شناخت دقیق الگوها و شاخص های سنجش دموکراسی و با به کار گیری نگاهی انتقادی با الهام از کلیه مطالعات و نظریاتی که در این زمینه پرداخته شده اند، نقاط ضعف و قوت شاخص ها و الگوهای موجود را مورد ارزیابی قرار داده و در نهایت، با توجه به شاخص های مناسب تر و دقیق تر، تا حد امکان، الگویی نوین برای سنجش دموکراسی ارائه دهد.

با انجام تحقیق مذکور، شناختی از شاخص ها و الگوهای سنجش دموکراسی ارائه خواهد شد و پژوهشگر امیدوار است محققین بعدی و دانشجویان علوم اجتماعی و علوم سیاسی قادر شوند که به عنوان مجموعه ای کامل از نتایج این تحقیق استفاده نمایند. همچنین ارائه الگویی نوین تا حد امکان با توجه به انتقادات وارد بر الگوهای پیشین، کاری است که جای آن در پژوهش های داخلی خالی است که در مراحل بعدی و طی فرآیند بومی سازی قادر خواهیم بود که الگویی داخلی داشته و نمره دموکراسی را برای سایر کشورهای جهان نیز که به لحاظ فرهنگی مشابه با ایران هستند، محاسبه کنیم. نتایج این تحقیق برای کلیه نهادها و مؤسسات آموزشی مانند آموزش و پرورش و مدارس، آموزش عالی و دانشگاه ها و نیز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به کار خواهد آمد. همچنین سازمان ها در حوزه های سیاسی می توانند از نتایج این تحقیق برای برنامه ریزی دقیق تر و عملی تر استفاده نمایند.

¹ - Freedom House

² - Bollen

³ - Vanhanan

⁴ - Polity

⁵ - Przeworski, Alvarez, Cheibub and Limongi

۲-۱- اهداف تحقیق

- ارائه الگوی نوین سنجش دموکراسی با توجه به انتقادات وارد بر الگوهای موجود
- تبیین مفهوم دموکراسی
- آشنایی با شاخص های سنجش دموکراسی.
- آشنایی با الگوهای سنجش دموکراسی.
- بررسی انتقادات وارد بر الگوهای موجود سنجش دموکراسی.

۳-۱- سؤالات تحقیق

- دموکراسی به چه مفهومی است؟
- شاخص های سنجش دموکراسی کدامند؟
- الگوهای سنجش دموکراسی کدامند؟
- چه انتقاداتی بر الگوهای موجود سنجش دموکراسی وارد است؟
- با توجه به انتقادات وارد شده بر الگوهای موجود، کدام الگوی نوین را می توان ارائه داد؟

۴-۱- روش تحقیق و مراحل آن

با توجه به ماهیت مسئله مورد مطالعه، تشخیص داده شد که با روش توصیفی-تحلیلی، بهتر می توان به سؤالات تحقیق پاسخ گفت و از داده های متنوع تری اعم از کمی و کیفی در جهت انجام تحقیق استفاده کرد. لذا از روش اسنادی و کتابخانه ای و کلیه منابع فارسی و لاتین و پایگاه های اینترنتی برای کسب اطلاعات، استفاده شد. این سنخ مطالعه مبتنی بر کتب و اسناد و مدارک گوناگونی است که در هنگام انجام تحقیق فراهم گردیده اند. به گفته ی افشارکهن (۱۳۸۴) مطالعات اسنادی در زمره ی روش ها یا سنجه های غیر مزاحم و غیر واکنشی به شمار می آیند. به هنگام کاربرد روش های اسنادی، اطلاعات موجودند.

افشارکهن (۱۳۸۴) بر این باور است که به لحاظ سطح تحقیق، تحقیقات انجام گرفته در عرصه ی علوم مختلف (اعم از طبیعی یا انسانی) می توانند در سه سطح انجام پذیرند: سطح توصیف، سطح طبقه بندی و سطح تبیین و توضیح. از خلال انجام تحقیق در یکی از این سه سطح، محقق البته می تواند به ارائه ی تجویز و توصیه راهکارهای خاص در ارتباط با موضوع مورد بررسی اقدام کند. بر این اساس، تحقیق حاضر کار خود را در سطح توصیف آغاز می کند و می کوشد به سطح تحلیل و نقد و سپس به سطح تجویز برسد. در مجموع